

AKREDITAČNÍ SYSTÉM V NĚMECKU A BOLOŇSKÁ DEKLARACE

Karel Rýdl

Boloňský proces jako možná cesta k evropskému vysokoškolskému prostoru

Dne 25. května 1998 podepsali ministři školství Francie, Německa, Velké Británie a Itálie tzv. Sorbonnskou deklaraci k vytvoření evropského vysokoškolského prostoru. V prohlášení se zmíněné země zavázaly prosazovat společný rámec pro podporu uznávání akademických zkoušek v zahraničí, mobility studentů a lepší přístupnosti trhu práce.¹⁾ O rok později, dne 19. června 1999 se v Boloni sešlo již 29 ministrů školství, aby podepsalo deklaraci k vytváření evropského vysokoškolského prostoru s cílem posílit konkurenceschopnost Evropy jako vzdělávacího prostoru. V tzv. boloňské deklaraci se účastnické země dohodly na záměru, že v průběhu prvního desetiletí nového století budou podporovat vznik dvojstupňového systému mezinárodně srovnatelných závěrečných výstupů vysokoškolského vzdělávání, dále pak budou podporovat zavádění výkonnostního posuzování podle kreditního systému (ECTS), podporovat mobilitu studentů a vyučujících a posilovat evropskou spolupráci v oblasti zajišťování kvality na základě srovnatelných kritérií a metod.²⁾

Cílem procesů, zahájených Sorbonnskou a Boloňskou deklarací a posílených pražským komuniké je vytváření „společné měny“ pro mnohotvárnou, pestře diferencovanou a široce obsahově a oborově zaměřenou vzdělávací nabídku. Vůle jednotlivých zemí, které se k této výzvě přihlásily, směřuje k respektování různorodosti evropských kultur a jazyků, národních vzdělávacích systémů a autonomie vysokých škol, aniž by ztrácely ze zřetele srovnatelnost studijních programů a s nimi spojené kvalifikace pro evropský pracovní trh. Mobilita studentů a vyučujících se stává jedním z hlavních základů volné výměny znalostí a in-

formací, ale i garantované kvality a co možná nejširší průhlednosti vzdělávacích nabídek.

V rámci boloňského procesu proběhla v září 2003 v Berlíně třetí ministerská konference, týkající se hlavních zásad široce pojaté reformy vysokoškolského vzdělávání, během níž se již ministři školství ze 40 zemí dohodli na společném prohlášení. Vedle zavádění důsledného a průchodného dvojstupňového systému bakalářských a magisterských programů (nabídka strukturovaných studijních programů) by měly být v jednotlivých zemích do roku 2005 vytvořeny organizační struktury pro zajištění interní a externí evaluace kvality vysokých škol.³⁾

Novelizace německého vysokoškolského zákonu a zavedení akreditačního systému

Necelé tři měsíce po podepsání sorbonnské deklarace byl s platností od 20. srpna 1998 v Německu novelizován vysokoškolský zákon (HRG – Hochschulrahmengesetz), který umožňoval pokusně zavádět bakalářské a magisterské stupně studijních programů. Krátce před tím se dohodly dvě rozhodující německé organizace, totiž Konference ministrů školství zemských vlád (KMK – Kultusministerkonferenz) a Konference rektorů vysokých škol (HRK – Hochschulrektorenkonferenz) na usnesení o zavedení akreditačních procesů pro nové studijní programy a navrhly vytvoření celoněmecké Akreditační rady.⁴⁾

Z mnoha důvodů bylo smysluplné změnit německý vysokoškolský systém na základě vývoje v evropských dimenzích. Doporučení boloňské deklarace

¹⁾ Společné prohlášení k harmonizaci architektury evropského vysokoškolského vzdělávání čtyř ministrů školství Francie, Německa, Velké Británie a Itálie. Paříž, 25. května 1998.

²⁾ Společné prohlášení evropských ministrů školství. Bologna, 19. června 1999. Česky In: AULA, VIII, 2000, č. 2.

³⁾ „At the European level, Ministers call guidelines on quality assurance, to explore ways of ensuring an adequate peer review system for quality assurance and/or accreditation agencies or bodies...“. Převzato ze stránek <http://www.bologna-berlin2003.de>.

⁴⁾ Beschluss des 185. Plenums der Hochschulrektorenkonferenz zum Akkreditierungsverfahren (6. Juli 1998) a Beschluss der Kultusministerkonferenz zur Einführung eines Akkreditierungsverfahrens für Bachelor-/Bakkalaureus- und Master-/Magisterstudiengänge (3. prosince 1998).

byla převzata do zemských vysokoškolských zákonů a ministerstvům školství jednotlivých zemských vlád umožňovala prosazovat nový strukturální systém dvojstupňových studijních programů včetně zavedení nových akademických „gradů“, modulárního a kreditového systému. Zavedením akreditačního řízení byly vytvořeny předpoklady pro začlenění do evropské sítě uznávání diplomů a garantování kvality.

Na regionální (zemské) úrovni se odráží také vzájemný poměr mezi respektováním pestrosti a umožněním srovnatelnosti, což patří k hlavním charakteristikám tzv. boloňského procesu. V usnesení Konference ministrů školství k zavádění dvojstupňové úrovně studijních programů čteme: „Akreditační proces musí umožňovat zásady pestrosti nabídky, garantování kvality a transparentnosti.“⁵⁾ Novelizací vysokoškolského zákona byla otevřena možnost zavádění bakalářských a magisterských úrovní studijních programů ovšem již bez časově náročných schvalování odpovídajících rámcových zkušebních řádů. Tím byl německým vysokým školám otevřen nový prostor k utváření strukturovaných programů. Nutno dodat, že německé vysoké školy tento svobodný prostor pro utváření inovativních a interdisciplinárně pojatých studijních programů využily v dostatečné míře. Pro zajištění srovnatelnosti a kvality takové pestré a silně diferencované nabídky studijních programů musel být ale vytvářen rámec, který by zamezil nebezpečí nepřehledného divokého nárůstu vzájemně nesrovnatelné nabídky programů. Zavedením akreditačního procesu se jednotlivé země rozhodly jít novou cestou flexibilní a novým požadavkům vyhovující formy zajištění kvality, která nespočívá na sjednocování výkonů a nabídky, ale má na zřeteli transparentnost a srovnatelnost kvality jednotlivých výkonů.

Změna paradigmatu v povolovací praxi

Jednotlivé spolkové země mají odpovědnost jak za obsahy a organizaci studijních programů a zkoušek, tak i za celkovou kvalitu vysokých škol. Velkých změn dosáhl systém povolování programů a definování zkušebních požadavků. Úroveň studijních programů a zkoušení, stejně jako mnohočetná uznávání byla po dlouhou dobu určována Rámcovým zkušebním nařízením (Rahmenprüfungsordnung), které muselo být

schváleno společně jednotlivými zeměmi a Konferencí vysokoškolských rektorů. Právě tato praxe ukázala, jak těžkopádný a obtížný je proces schvalování rámcových pravidel, v němž se často roky schvaloval nový návrh, který po kompromisním schválení se ukázal jako zcela neaktuální a mnohdy spíše brzdicí než podporující potřebné změny. Velkým problémem tak byla hlavně snižující se konkurenceschopnost studijních programů v mezinárodním měřítku.

Rámcová pravidla obsahovala kvantitativní referenční data o jednotlivých studijních programech, především dobu délky řádného studia, počet týdenních hodin v semestru v povinných a volitelných předmětech, počet požadovaných kreditních bodů vymezujících a prokazujících potřebný výkon, přesné průběhy zkoušení a povolený čas pro zpracování závěrečné písemné práce. Akreditační proces byl nejprve předpokládán jen pro nové bakalářské a magisterské studijní programy, ale rozhodnutím Konference ministrů školství z roku 2002 byl rozšířen na všechny studijní programy, pro které nebyla předložena žádná rámcová zkušební nařízení nebo byla již zastaralá.⁶⁾ Tak byl zahájen poměrně rychlý proces nahrazení starého systému rámcových zkušebních nařízení flexibilním a dynamickým systémem akreditačním.

Německý model akreditace

Německý model akreditačního systému odpovídá jako decentralizovaně organizovaný systém zajišťování kvality federální vzdělávací struktury Spolkové republiky Německo. Ústředním orgánem tohoto systému je nezávislá Akreditační rada, ve které jsou zastoupeni 4 zástupci vysokých škol, 4 zástupci spolkových zemí, 4 zástupci zaměstnavatelů, 2 studenti a 2 zahraniční, mezinárodně uznávaní experti. Akreditační rada koordinuje posuzování odborné a obsahové úrovně bakalářských a magisterských programů a certifikuje agentury, které celý proces akreditace studijních programů provádějí. V případě úspěšně absolvovaného procesu akreditace obdrží studijní program pečeť Akreditační rady. Odpovědnost za prosazení srovnatelného standardu kvality přejímá Akreditační rada tím, že akredituje odborné a nezávislé agentury a koordinuje a kontroluje jejich práci.

⁵⁾ Beschluss der Kultursministerkonferenz zur Einführung eines Akkreditierungsverfahrens ..., část III.

⁶⁾ Organizační statut akreditačního procesu byl navržen dne 24. května 2002 (Beschluss der KMK) a schválen 19. září 2002 stejným orgánem.

Na základě Závěrů KMK a HRK přijala Akreditační rada v prosinci 1999 všeobecná, formální a odborná kritéria pro akreditaci bakalářských a magisterských studijních programů, která tvoří minimální kvalitativní rámec.⁷⁾ Od té doby jsou jednotlivé studijní programy posuzovány podle následujících kritérií:

- a) formulace cílů programu a celkové zaměření studijního programu vzhledem k potřebám společnosti;
- b) plán vnitřní struktury studijního programu a požadavky na organizaci vzhledem k obsahu a specializacím, profil absolventa vzhledem k očekáváním trhu práce;
- c) personální, finanční a infrastrukturní dispoziční zdroje;
- d) systém kontroly kvality začleněním všech aktérů podílejících se na uskutečňování studijního programu;
- e) systém mezinárodní spolupráce v rámci mobility a vědecké spolupráce.

V průběhu akreditačního řízení návrhu studijního programu vyhotoví skupina posuzovatelů, která je vždy určována nezávislou agenturou jednotlivě pro každý studijní program zvlášť, posudek, jenž je předložen agentuře k rozhodnutí. Posudek zohledňuje institucionální profil žadatele a výsledky posouzení skupinou posuzovatelů během návštěvy přímo v žádající instituci. Akreditační komise, složená ze zástupců vysokých škol, odborné praxe (vztahující se k zaměření studijního programu) a studentů, musí na základě komentáře k posudku skupiny pozorovatelů s konečnou platností rozhodnout o osudu programu, buď akreditovat nebo ne. Akreditace je propůjčena maximálně na 7 let a poté musí proběhnout reakreditace. Výsledky akreditačního řízení jsou potom spolu se zdůvodněním zveřejněny na webových stránkách Akreditační rady, od roku 2003 také v angličtině.⁸⁾

⁷⁾ Akkreditierungsrat: Akkreditierung von Agenturen und Akkreditierung von Studiengängen mit den Abschlüssen Bachelor/Bakkalaureus und Master/ Magister – Mindeststandard und Kriterien –, Bonn 2000, s. 12 a násl.

⁸⁾ Srov. www.akkreditierungsrat.de

Dalším úkolem Akreditační rady je hájení německých zájmů v mezinárodní síti akreditačních zařízení pro garantování kvality tím, že podporuje komunikaci a kooperaci mezi agenturami. Tento úkol je tím důležitější, čím více se zvyšuje využívání mobility studentů a učitelů v rámci vzdělávacích programů EU. Mobilita totiž nutí školy akceptovat kvalitu vzdělávacích programů jiných škol. Z tohoto důvodu byla v minulých letech vytvořena akreditační a kvalitu zajišťující zařízení na mezinárodní úrovni. Mezi nejvýznamnější patří např.: International Network for Quality Assurance in Higher Education (INQAHE), European Network for Quality Assurance in Higher Education (INQA) nebo Joint Quality Initiative (JQI), či European Consortium for Accreditation (ECA). Tyto mezinárodní sítě, které fakticky tvoří jakýsi pandán k periodicky svolávaným setkáním ministrů školství evropských zemí, slouží jako platforma pro permanentní a kontinuální výměnu informací a myšlenek v oblasti zajišťování kvality pro všechny účastníky se evropské země a aktéry z dalších oblastí světa.

Současný stav akreditačních procesů v Německu

Hovoříme-li o současném stavu, máme na mysli situaci v první polovině roku 2003, protože poslední informace a statistiky se vztahují k 1. září 2003.

Akreditační rada zřídila tři odborné agentury, které hned zahájily svoji práci a z 850 navrhovaných bakalářských programů a 900 programů magisterských jich zatím zakreditovala celkem 338, z toho 148 bakalářských a 190 magisterských, které již obdržely pečeť Akreditační rady. Jistá pomalost akreditačního procesu slouží jako argument proti smyslu akreditačního procesu zastánci dřívějších metod centrálních nařízení a výnosů. V současné době přechází řada kompetencí Akreditační rady na jednotlivé země, které budou v době připravených programech moci samy rozhodovat o udělení akreditace.

I přes procesualní a provozní problémy se i v Německu, stejně jako v Rakousku, podařilo prosadit mezinárodně uznávanou metodu garantování kvality, totiž akreditační řízení, které je mnohem flexibilnější než systém centrálních nařízení a hlavně je (nebo by mělo být) nezávislé na individuálních a politických zájmech.